

РОЗДІЛ 1 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111:81'44

ЯВИЩЕ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ

THE PHENOMENON OF INTERLINGUAL INTERFERENCE IN THE TRANSLATION PROCESS

Єфименко Т.М.,*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри германської мови та перекладу**Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*

У статті аналізується явище міжмовної інтерференції як проблема перекладу та її функціональне застосування в процесі професійно орієнтованої міжкультурної комунікації. Запропоновано класифікації міжмовної інтерференції. Характеризуються класифікації загальнолінгвістичних ознак цього мовного явища. Розглядаються питання встановлення причин інтерференції, дослідження її ролі та функції. Проаналізовано чинники, що зумовлюють інтерференцію у процесі вивчення іноземних мов, і специфіку певних класифікацій типів інтерференції.

Ключові слова: граматична інтерференція, функції інтерференції, двомовність, відхилення, трансференція.

В статье анализируется явление межъязыковой интерференции как проблема перевода и ее нефункциональное применение в процессе профессионально ориентированной межкультурной коммуникации. Предложена классификация межъязыковой интерференции. Характеризуются классификации общелингвистических признаков данного речевого явления. Рассматриваются вопросы установления причин интерференции, исследование ее роли и функции. Проанализированы факторы, обуславливающие интерференцию в процессе изучения иностранных языков, и специфику определенных классификаций типов интерференции.

Ключевые слова: грамматическая интерференция, функции интерференции, двуязычие, отклонение, трансференция.

The article analyzes the phenomenon of interlingual interference as a problem of translation and its functional application in the process of professionally oriented intercultural communication. The classification of interlingual interference is proposed. The classification of the linguistic features of the speech phenomenon is characterized. The problems of determining of the causes of interference are illustrated, the study of its role and function. The factors causing interference in the process of learning foreign languages and the specificity of certain classifications of interference types are analyzed.

Key words: grammatical interference, interference functions, bilingualism, deviation, transferration.

Постановка проблеми. Вивчення іноземної мови передбачає опанування знань і досвіду на всіх рівнях мови, а також формування вторинної мовної картини світу. У свідомості мовця починають функціонувати різні системи двох (і більше) мов, які, накладаючись одна на одну, викликають порушення у реалізації системи нерідної мови та її норми. Причину такого стану речей вбачаємо у дії інтерференції, що реалізується у недосконалому володінні мовою. Існує потреба проаналізувати процес удосконалення мови через інтерференцію, визначити мовні рівні, на яких діє інтерференція. Оскільки явище міжмовної інтерференції – багаторівневе та неоднозначне за своїми наслідками, виникає необхідність у розмежуванні типів інтерференції та з'ясуванні її функціональної природи в процесі професійно орієнтованої міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблематика є колом наукових інтересів таких учених, як А.В. Капуш, А.С. Д'яков, В.Н. Комісарова, Е. Мерісте, Б. Куделько, Й. Хольц-Ментері, О.А. Шаблій, Т.Р. Кияк, Ю.О. Карпенко [5; 12].

Постановка завдання. У колі цих питань особливо зацікавленість учених викликають питання встановлення причин міжмовної інтерференції, дослідження її ролі та функції. Актуальність проблематики зумовлена необхідністю комплексного вивчення інтерференції, яке сприятиме розкриттю причин виникнення, попередження, виявлення й подолання явищ міжмовної інтерференції на різних рівнях мови, а також тим, що інтерференція є фактором відхилення або порушення нормативної вимови, які виникають у мові певної особи або цілого колективу, і тому потребує детальних

вивчень. Також міжмовна інтерференція є важливою в аспекті професійно орієнтованої міжкультурної комунікації та перекладу.

Виклад основного матеріалу. Дослідники вважають, що інтерферентні явища виявляються насамперед на рівні мовлення, на рівні породження висловлювання, на рівні реалізації тих мовних ресурсів, якими володіє мовець, що, безперечно, робить інтерференцію мовленнєвим явищем [2, с. 4; 11, с. 70].

У працях Е. Хаугена розглядаються зміни, які відбуваються у разі контактування мов. Вчений поділяє їх на три групи: перемикання, інтерференцію й інтеграцію. Він звертає увагу на те, що інтерференція відбувається тоді, коли перехідна межа між двома мовами не дуже зрозуміла [11, с. 69].

У. Вайнрайх поділяє інтерференцію на мовну та мовленнєву, тобто на інтерференцію в мові (інтеграцію) й інтерференцію в мовленні (власне інтерференцію). Автор це пояснює тим, що в мовленні інтерференція виникає у висловлюваннях двомовного індивіда як наслідок його особистого знайомства з іншою мовою; у мові ж ми знаходимо ті явища інтерференції, які внаслідок багаторазової появи в мовленні білінгвів стали звичними і закріпилися у вживанні й подальше використання яких не залежить від двомовності [3].

Беручи до уваги той факт, що прояви лінгвістичної інтерференції є доволі різноманітними, варто розглянути різні види її реалізації.

Ю. Жлуктенко виділяє такі основні типи інтерференції:

- використання мовного матеріалу в контексті англійської мови;
- створення власних граматичних одиниць з англійського матеріалу за зразком мови перекладу;
- наділення граматичних одиниць англійської мови функціями, властивими мовам перекладу;
- стимулювання впливу граматичних одиниць мов перекладу на функціонування одиниць чи моделей англійської мови;
- нівелювання впливу з боку простіших і чіткіших моделей граматичної системи мов перекладу на аналогічні, але складніші моделі англійської мови;
- копіювання моделей однієї системи за допомогою засобів іншої [6, с. 65].

О. Валігура подає систематизацію загальнолінгвістичних ознак мовної інтерференції, в якій розрізняє інтерференцію за: сферою функціонування (мовну, мовленнєву); кількістю охоплених мов (просту, складну); чинниками

(психолінгвістичну – свідому та підсвідому, соціолінгвістичну – релігійну, політичну та комунікативну); засобами комунікації (лінгвальну – фонетичну, лексичну, граматичну та графічну, позалінгвальну – жестикуляційну, позову та мімичну) [4, с. 107].

На основі розуміння інтерференції як мовного явища, причиною виникнення якого є особливості систем контактних мов, Л. Ковиліна класифікує її на основі усвідомлення того, що граматичний рівень мови, як і інші рівні (фонологічний і лексичний), складається з певних наборів елементів (парадигматики) і правил поєднуваності елементів у мовному ланцюгу (синтагматики), тобто парадигматичне співвідношення є об'єктом вивчення морфології, синтагматичне – синтаксису. Відповідно до цього дослідниця розрізняє граматико-морфологічну (парадигматичну) і синтаксичну (синтагматичну) інтерференцію [8, с. 29].

Вивчаючи мову, лінгвісти намагаються знайти схожості чи розбіжності у структурах мови для кращого пояснення помилок на розбіжностях чи кращого засвоєння матеріалу на зіставленні схожостей мовних структур. У процесі професійно орієнтованої міжкультурної комунікації та перекладу метою є донесення інформації до читача якомога природнішим способом, з використанням всіх для цього відомих стилістичних, граматичних, лексичних, лексико-граматичних засобів. Міжмовна інтерференція теж є засобом для досягнення адекватності перекладу. Інтерференція виконує певну функцію у процесі перекладу, тому вона може бути також і функціональною. Функціями є: 1) досягнення когерентності тексту (про це у наступному розділі); 2) забезпечення адекватності перекладу; 3) збагачення мови новими стилістичними і лексичними засобами, заповнення лексичних лакун; 4) наближення національних культур.

Інтерференція – це, по суті, необхідна умова перебігу процесу перекладу. Оскільки мови не можуть існувати відокремлено одна від одної, а процес міжкультурної комунікації та перекладу є мовним контактом, тоді вплив однієї мови на іншу обов'язково матиме наслідки, які виражаються у результаті перекладу. Звичайно, стверджувати, що міжмовна інтерференція є завжди функціональним, позитивним явищем, не можна, але також неприпустимо стверджувати, що вона є завжди і негативним явищем, бо в такому разі ми обмежуємося у своїй однобічності й обмежуємо можливості для перекладу.

Варіантні відповідники – це найпоширеніший вид перекладних відповідників, оскільки біль-

шість слів у лінгвістичному аспекті є неоднозначними і тому потребують вибору або утворення лексико-семантичного відповідника. Про відповідність перекладеного тексту вихідному можна говорити тоді, коли має місце тотожність описових ситуацій. Слід мати на увазі, що випадки повної відповідності як окремих лексичних одиниць, так і компонентів речення різних мов в усьому обсязі їх значення відносно обмежені. Категорія відповідності включає в себе, по-перше, суму формальних компонентів (структурні зв'язки), суму семантичних компонентів (лексичні і граматичні значення), а також змістовну інформацію [9].

Повна відповідність тексту перекладу та вихідного тексту теоретично може бути досягнута збігом усіх компонентів. Проте практично абсолютної відповідності досягти надто складно. Тим не менше, відповідність між текстами перекладу та вихідним можливо встановити за допомогою буквального чи вільного перекладу. І той, і інший переклад може бути і повноцінним, і некоректним. Буквальний переклад, тобто дослівний, відтворює семантичні чи формальні компоненти вихідного тексту, включаючи його структуру. Вільний переклад відтворює інформацію незалежно від формальних або семантичних компонентів оригіналу [9].

Щоб запобігти неадекватному буквальному перекладу, інакше кажучи, граматичному буквалізму, перекладач використовує такі граматичні трансформації, внаслідок яких буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу і стає адекватним. Дослівний переклад за умови дотримання передачі усіх лексичних одиниць не виключає вилучення артиклів і деяких інших формальних елементів. Але якщо внаслідок цих трансформацій структура і порядок членів речення в перекладі не змінюються, то такий переклад можна вважати еквівалентним [7].

Наприклад:

This is the answer of the question. – «Це відповідь на питання».

This is one of the decision of the problem. – «Це є одним із вирішень проблеми».

І в першому, і в другому прикладі досягнута адекватна відповідність вихідного тексту за допомогою дослівного перекладу.

Як відомо, розходження в структурі мов, у наборі граматичних категорій, форм і конструкцій становлять велику групу граматичних труднощів перекладу і потребують відповідних граматичних трансформацій. Тільки незначна частина англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру, і тільки в

таких випадках переклад здійснюється без використання граматичних трансформацій і є дослівним. Його слід відрізнити від граматичного буквального перекладу, який призводить не тільки до порушення норм мови перекладу, але й до різних викривлень у передачі смислової інформації вихідної мови [1].

У практиці перекладу відповідність вихідного та цільового текстів досягається, зазвичай, різноманітними перекладацькими трансформаціями. Під трансформаціями припускається зміна граматичних характеристик слів, словосполучень або речень у мові перекладу. Основними граматичними трансформаціями є перестановка, заміна, додавання, вилучення та комплексна трансформація.

У разі перестановки змінюється порядок слів у словосполученнях або реченнях. Наприклад, словосполучення *theory construction* перекладається як «побудова теорії», тобто тут характерна для вихідної мови препозиція іменника-означення в мові перекладу змінює свою позицію, зберігаючи адекватність сприйняття, і таким чином гарантує відповідність. Перестановка досить часто супроводжується й іншими граматичними трансформаціями, а саме заміною однієї частини мовлення іншою (інфінітив у перекладі стає іменником, форма однини стає множиною, просте речення перетворюється в складне і навпаки). Часто після перекладу збільшується кількість слів. Наприклад, *recurrent* – «періодично повторюється», *theoretically* – «у теоретичному плані». Інколи для адекватної відповідності можна вилучити певний мовний елемент, який не несе смислового навантаження, як от: *This is a very difficult task to solve.* – «Це надзвичайно складна проблема» [10].

Установлення відповідності на рівні буквального чи вільного перекладу визначається не тільки структурними особливостями двох мов, але й інформацією, призначеною для передачі в перекладі. Цю інформацію перекладач повинен вирахувати в оригінальному тексті, виходячи з її комунікативної цінності. Якщо вихідний і цільовий тексти за порівняльного аналізу не збігаються за кількістю і якістю інформації, тобто мають не передану або суб'єктивно додану інформацію, то ми можемо говорити про повну або часткову невідповідність вихідного тексту і перекладу [10].

У світлі професійно орієнтованої міжкультурної комунікації неабияку цікавість становить переклад термінологічних словосполучень. Слід зазначити, що переклад складних термінів здійснюється переважно за допомогою аналітичного та синтетичного способів перекладу. Перший спо-

сіб, а саме переклад окремих компонентів складних термінів, є найбільш прийнятним. Важливо правильно визначити компоненти складного терміна, встановити, в яких семантичних відносинах перебувають складники між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Синтетичний спосіб перекладу передбачає розташування компонентів залежно від визначених семантичних відносин [10].

Крім того, існують також і різні види закономірних відповідностей між одиницями текстів у перекладі: еквіваленти, аналоги, адекватні заміни. Говорячи про різні способи та прийоми перекладу, слід згадати знаковий і змістовий спосіб, а також такі прийоми перекладу, як генералізацію поняття, лексичні та граматичні трансформації, мовну компресію. Теоретичні аспекти перекладу включають також дослідження стосовно методів перекладу та видів перекладу (письмового, усного, синхронного, перекладу з листа тощо).

Якщо говорити про лінгвістичні аспекти перекладу за професійно орієнтованої міжкультурної комунікації та перекладу, слід звернути увагу на зміни в структурних моделях сучасної англійської мови. Це стосується не тільки словникового складу та граматичної будови, але й структурних моделей синтаксису [7].

Для прикладу можна зупинитися на структурних моделях аналітичних форм англійського дієслова. Вивчення аналітичних форм англійського дієслова пов'язане з цілим рядом дидактичних проблем, із якими постійно стикаються не тільки студенти, а й викладачі. Одна з таких проблем – це структурна різноманітність цих форм без чіткої, з погляду носіїв української мови, їх функціональної диференціації. Не випадково практично в усіх граматиках англійської мови подаються зведені таблиці аналітичних форм дієслова, мета яких – зробити більш наочними відповідні побудови в граматичних і змістових взаємовідносинах.

Характер явища міжмовної інтерференції є взаємозумовленим і відбувається у двох напрямках: з рідної на іноземну та з іноземної на рідну. Це пов'язано з тим, що тільки одна мова у свідомості мовця є активною. Мовець, перебуваючи в іншомовному середовищі, вимушений послуговуватися

упродовж тривалого часу у повсякденній діяльності нерідною мовою. Водночас рідна мова стає пасивною через обмеження сфери та частотності використання, обмежуючись домашнім ужитком [12].

Саме тому під час оволодіння іноземною мовою необхідно поєднувати інтралінгвальне й екстралінгвальне вивченням, а саме мовну практику із набуттям соціокультурного досвіду.

На початковому етапі вивчення іноземної мови найчастіше явище інтерференції виявляється на граматичному рівні усної та писемної форми. Тому важливо під час навчання сконцентрувати увагу на опануванні репродуктивних і рецептивних навичок. Це позитивно вплине на формування умінь висловлювати власні думки та розуміти інших. Компаративний метод вивчення мови дозволяє активізувати та полегшити процес оволодіння іноземною мовою. Він зосереджується на порівнянні й обговоренні аналогій і розбіжностей двох парадигм, апелюванні до лінгвального досвіду, асоціативному мисленні із залученням лексики рідної мови та розширенні транспозиційних можливостей мов [12].

Висновки. Отже, інтерференція є одним із чинників, одним із рушіїв розвитку мови, мовних змін, що нагромаджуються і зростають у ній. У надіндивідуальному плані масова й часта інтерференція означає постійне змішування двох систем, їх більше або менше взаємне уподібнення. Опанування загальнограматичних понять і термінів, формування мовної культури супроводжується явищем інтерференції. Її подолання зосереджується на всебічному екстралінгвальному й інтралінгвальному вивченні іноземної мови, що передбачає порівняльний аналіз різних граматичних структур, максимально ефективного використання рідної мови, комплексне оволодіння мовленнєвою діяльністю, функціональне застосування в процесі професійно орієнтованої міжкультурної комунікації та набуття соціокультурного досвіду. Вміння та навички перекладацьких трансформацій і правила їх застосування є важливим компонентом компетенції перекладача. Саме вони сприяють адекватній передачі смислу оригіналу з урахуванням норм мови, якою здійснюється переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975.
2. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике*. М., 1972. № 6. С. 25–60.
3. Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования / пер. с англ. К.: Вища школа, 1979. С. 263.
4. Валігура О.Р. Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. С. 288.

5. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. С. 218.
6. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. К.: Вища школа, 1974. С. 176.
7. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2002.
8. Ковылина Л.Н. Синтаксическая интерференция и способы её изучения. Алма-Ата. 1981. С. 226.
9. Корунець І.В. Theory and practice of translation. Вінниця: Нова книга, 2003.
10. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод. М.: Воениздат, 1980.
11. Хауген Э. Языковой контакт. *Новое в лингвистике*. М., 1972. № 6. С. 62–98.
12. Шаблій О.А. Міжмовна інтерференція як психолінгвістична універсалія. 2004. № 11. С. 371–375.